

Samoubojstvo kao društvena činjenica

Benaković, Eva

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:008509>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-12-11**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Preddiplomski studij sociologije i hrvatskoga jezika i književnosti

Eva Benaković

Samoubojstvo kao društvena činjenica

Završni rad

Mentorica: doc. dr. sc. Anita Dremel

Osijek, 2020.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Preddiplomski studij sociologije i hrvatskoga jezika i književnosti

Eva Benaković

Samoubojstvo kao društvena činjenica

Završni rad

Znanstveno područje: društvene znanosti; znanstveno polje: sociologija;
znanstvena grana: posebne sociologije

Mentorica: doc. dr. sc. Anita Dremel

Osijek, 2020.

IZJAVA

Izjavljujem pod punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno izradila i da u njemu nema preuzetih dijelova tekstova tuđih radova bez označenog izvora.

Vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj završni rad u mrežnoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Osijek, 27. lipnja 2020.

Eva Benaković, 0122226106

Ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Pri proučavanju samoubojstava nužno je sagledati sve aspekte koji su krucijalni u motivaciji takvoga čina, od bioloških i individualno psiholoških, do kulturnih i društvenih. U ovome je radu cilj pojasniti pristup samoubojstvu kao društvenoj činjenici, dakle istražiti sociološki pristup samoubojstvu te ga ocrtati u kontekstu povijesnog pregleda na početku rada te pregleda različitih nesocioloških pogleda. Samoubojstvo kao sociološku temu proučavao je francuski sociolog Emile Durkheim (1858 – 1917). Sociologiju smatra novom znanostu u kojoj se društveni svijet valja promatrati precizno poput stvari u prirodi. Predmet sociologije Durkheim vidi u proučavanju društvenih činjenica, u koje se ubraja i fenomen samoubojstva. Samoubojstvo je društveni problem koji je prisutan od najranije ljudske povijesti u svim povijesnim skupinama i različitim kulturama, smatra se univerzalnim fenomenom. Iako je fenomen univerzalan, stavovi o njemu mijenjali su se kroz epohe. Dva su izraza mišljenja o činu samoubojstva: s jedne strane izrazito liberalan stav, pa i takav da djeluje u smislu poticanja suicidalne klime, i s druge strane skbrnički, zaštitnički, korigirajući stav, s težnjom da se takvim ljudima pomogne i određenim mjerama i akcijama po mogućnosti smanji obim te pojave u društvu (Šubić, 1983:304).

Ključne riječi: samoubojstvo, društvena činjenica, Emile Durkheim, tipologija

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Povijesni pregled.....	2
3. Skupine s povećanim rizikom počinjenja samoubojstva.....	3
4. Uzroci samoubojstava	4
5. Znanstvena i kulturološka gledišta na samoubojstvo	5
5.1. Antropološko – kulturološko gledište.....	5
5.2. Biološko gledište	6
5.3 Psihološko gledište	6
5.4. Moralističko gledište	7
5.5. Sociološko gledište	7
6. Samoubojstvo kao društvena činjenica	8
7. Durkheimova klasifikacija samoubojstava.....	9
8. Zaključak.....	12
9. Popis literature.....	14

1. Uvod

Samoubojstvo kao sociološki problem posebno je privlačan jer se gleda kroz prizmu termina društvenih činjenica koje su poznate kao načini razmišljanja, djelovanja i osjećanja koji su izvanjski pojedincu, te koji mu se nameću prinudnom snagom. Tumačenje ljudskog ponašanja dakle uključuje ispitivanje u kojoj mjeri i kako društvene činjenice oblikuju to ponašanje (Haralambos i Heald, 1989:472). Utjecaj društvenih činjenica Durkheim prikazuje na fenomenu samoubojstva, te uvodi najvažnije varijacije koje utječu na samu stopu suicida. Durkheim smatra kako sociolozi moraju sociološke metode usmjeriti na proučavanje društvenih činjenica, a ne na proučavanje individualnih činova. Prvo je obilježje društvenih činjenica njihova osobina da su izvanjski pojedincu, dok je druga njihova karakteristika njihova moć prisile nad pojedincima. Ta moć prisile je nevidljiva te ju pojedinci ne primjećuju jer joj se nesvjesno pokore, pritom misleći da djeluju svojom slobodnom voljom. Upravo zbog svoje nevidljivosti i neopipljivosti teško ih je izravno proučavati. Njihova se svojstva otkrivaju na neizravan način i to proučavajući njihove posljedice. Godine 1897. objavljena je sociološka studija Emila Durkheima *Le Suicide* kojoj se temelj samoubojstva nalazi u društvenim činjenicama, a koju objašnjava pomoću svoje pozitivističke metodologije. U studiji prikazuje kako je u svakom društvu stopa samoubojstva konstantna u određenoj vremenskoj epohi, te da postoje znatne razlike u stopi samoubojstva između pojedinih društava i između društvenih skupina unutar svakog društva (Haralambos i Heald, 1989:472). Budući da stope suicida variraju u različitim društvima one su društveno određene, te kao takve ne istražuju se unutar svijesti pojedinca, nego unutar društvene stvarnosti (Haralambos i Heald, 1989).

Motivacija za pisanje rada o suicidu utkana je u samom fenomenu koji je posebno privlačan jer ga se ne sagledava kao iznimno individualno potaknuti čin, nego kroz vizuru društvenih uvjeta koji individui stvaraju blokadu u socijalnoj integraciji. Cilj je rada tipologiziranje teorijskih objašnjenja o suicidu, s posebnim naglaskom na sociološku teoriju te uspostava, ukoliko je to moguće, korelirajuće veze između različitih teorija. Teze su sljedeće: samoubojstvo je individualni čin potaknut socijalnim okruženjem i društvenim kontekstom (samoubojstvo je društvena činjenica); psihički poremećaji dovode do veće stope suicidalnog ponašanja ukoliko je socijalna integracija na niskoj razini; kriminalna ponašanja uzrokuju veću stopu suicida jer je stopa socijalne integracije takvih osoba u društvu niska; samoubojstvo jeste društvena činjenica jer nije individualno potaknuti čin, pa je izvanjski pojedincu i vrši prisilu nad njim, te da je stopa suicida u vrijeme naglih društvenih promjena visoka jer uzrokuje

anomiju u društvu. Teorijska literatura temelji se na Durkheimovom djelu *Le Suicide* odnosno *Samoubojstvo* iz 1897., te na predlošcima autora poput Michaela Haralambosa, doktora neopsihijatra Branimira Šubića, Ivice Stanića i ostalih koji će biti navedeni u nastavku rada.

2. Povijesni pregled

Prije samoga povijesnog pregleda stavova o samoubojstvima važno je definirati pojam. Samoubojstvo se definira kao akt, čin, aktivnost ili radnja kojom jedna osoba (samoubojica) vlastitom voljom, željom ili odlukom svjesno, namjerno i planski sama sebe usmrćuje (Stanić, 1999: 15). Pokušaj samoubojstva tako ostaje neizvršeni čin istoga koji proizlazi nakon momenta u kojemu osoba svjesno pokušava počiniti suicid, no ostane živa. Sinonimi samoubojstva su i pojmovi samouništenje i suicid. Kako su se mijenjale povijesne epohe, tako su se mijenjali i stavovi, tumačenja i predrasude o ovome samonasilničkomu činu.

U pojedinim epohama i sredinama pridavali su mu epitete časti, odvažnosti, hrabrosti, čovječnosti; u drugima izjednačavali s teškim zločinom, kriminalom i nesvojstvenim ljudskom biću (Stanić, 1999: 18). Primjer odobravanja samoubilačkoga čina nalazio se u staroj Grčkoj, gdje je prema Liberiju u zakonskom propisu smatrano dijelom prava svakoga pojedinca, no samo ako ga Senat odobri iz opravdanih razloga. U starome Rimu taj je čin vrednovan kao čin kuražnosti. Eskimi su primjer u kojemu se samoubojstvima rješavaju pitanja socijalne egzistencije kao častan znak požrtvovnosti u ime kolektiva. Brahmanisti i budisti samoubojstvo tumače kao svojevoljno napuštanje jednog od oblika tjelesnosti i tjelesnog života. Japan je zemlja koja se ističe samoubojstvom iz političkih razloga ili zbog pitanja časti, a dijeli se na obavezatni koji je bio nužan do 1868. i svojevoljni. Samoubojstvo unutar Katoličke crkve i njezine dogme nema definirajući stav niti u jednom od Zavjeta i upravo iz toga razloga stope samoubojstava su u početku širenja kršćanstva bile iznimno visoke. Stope suicida se naime naglo smanjuju tek nakon Augustinove (354.- 480.) osude takvoga čina u svojem *djelu De Civitate Dei* oko 420-e u kojemu izjednačava i balansira pojam samoubojice sa ubojicom, te ih stavlja na istu razinu: *Qui se ipsum occidit homicida est* (Hudolin, 1984: 129). Od Augustinovog vremena pa nadalje kršćanstvo se izjednačuje u stavu osuđenja samoubilačkoga čina, a 1148. godine crkveni je sabor u Nimesu prokleo čin samoubojstva, a to postaje i sastavnicom Kanonskog prava. Relaksirajući stav formira se u vremenu Francuske revolucije te su mnogi teoretičari prihvatili gledište da je samoubojstvo u neku ruku rezultat bijede pojedinaca, čak i optužba protiv postojećeg društvenog poretka (Frankl, 1993: 263). Kada je u pitanju filozofsko

razmatranje uspostavlja se jasna korelacija između osude suicida i heteronomnih etika, dok opravdavanje istoga leži u većini autonomnih etika.

Stanić tako zaključuje: u raznim društvenim sustavima, socijalnim slojevima i epohama samoubojstvo se različito objašnjavalo, ali nikada nije prihvaćeno s punim odobravanjem, niti posve negativnim stavovima (Stanić, 1999: 21). Kako je prethodno navedeno postoje dvije struje razmišljanja i vrednovanja fenomena samoubojstva. Najčešće je osuđivano samoubojstvo iz osobne bijede i egoizma, a pozitivno i sa divljenjem se vrednuje samoubojstvo u korist višeg cilja i u ime kolektivnih potreba.

3. Skupine s povećanim rizikom počinjenja samoubojstva

Postoje takozvane rizične skupine osoba koje su predodređene za veći rizik počinjenja suicida: to su neki tipovi psihopatija, sociopatija, depresivne, manične, paranoične i shizofrene osobe (Stanić, 1999: 54). Rizičnu skupinu, osim ovih tipova, čine i kriminalci, zločinci, ubojice, psihički poremećene, nesocijalizirane, delikventne, devijantne i destruktivne osobe; osobe koje žive u teškoj socijalnoj bijedi i siromaštvu; osobe koje su doživjele težak financijski slom, ljubavne probleme, bračni brodolom, krizu, stres, neku tešku nesreću; osobe koje su izložene golemoj odgovornosti (Stanić, 1999: 55). U sklopu institucije obitelji skloniji samoubojstvu su mladi koji su pod pritiskom, fizičkim nasrtajem ili ljubavnim problemima. U nekim slučajevima jedan od bračnih supružnika je alkoholiziran, kriminalac, fizički nasilnik i slično. U ovakvim i sličnim slučajevima stope suicida izarzito su visoke.

Sociološki bi pristup uzeo pojedinačnu društvenu činjenicu, primjerice samoubojstvo kriminalaca i objasnio ih preslabom društvenom integracijom i preslabom društvenom regulacijom, jer takvi pojedinci ne uživaju socijalnu povezanost u društvu te su često potpuno društveno izolirane i upravo iz toga razloga ne postoji nikakva blokada i granica u obliku društvene regulacije koja bi zaustavila ovakvu vrstu samoubilačkog ponašanja. Povezanost sa sociološkim promišljanjima uočava se i u terminu socijalne izolacije, točnije osamljeni i izolirani ljudi, koji se, s razlogom ili bez njega, distanciraju od drugih osoba, mogu biti suicidalno ugroženi (Stanić, 1999:56). Socijalna izolacija se može pojaviti u dva oblika: kada se pojedinac samostalno odluči osamiti iz društva ili kada društvo svjesno izolira pojedinca iz različitih razloga poput nepovjerenja, loših iskustava, konflikata, sukoba, košmara i drugih razloga koji mogu biti realni ili umišljeni (Stanić, 1999:56). Da okolina bitno utječe na razumsko razlučivanje pojedinaca pokazuje i činjenica kako osobe koje žive u visokim

zgradama imaju veću tendenciju počinuti samoubojstvo. Ovo mišljenje zastupa i Čikaška sociološka škola urbane sociologije: život u višekatnicama velikih urbanih središta pogoduje otuđivanju, osamljenosti i samoubilačkim tendencijama, a sam pogled s visine potiče ih da tu ideju realiziraju skokom s balkona ili terase (Stanić, 1999:56). Čikaška sociološka škola urbane sociologije razrađuje ovu teoriju o suicidalnosti i visokim zgradama pomoću dvije hipoteze. Prva je hipoteza supstitucije kojom se objašnjava kako će osoba koja se odluči počinuti samoubojstvo počinuti to na drugi način, ako joj visoke zgrade nisu omogućene. Druga je hipoteza dostupnosti kojom se obrazlaže kako se samoubojstava povećavaju razmjerno s brojem dostupnih načina izvršenja, koji je u ovakvom slučaju dostupnost života na visokom katu u zgradi. Veće migracije stanovništva također potiču na veće stope samoubojstava jer dolazi do stanja socijalne anomije jer se novopridošle osobe, poglavito one iz ruralnih i supkulturnih sredina, veoma teško snalaze u novim, urbanim, gradskim i visokoorganiziranim društvenim zgradama, a još se teže u njih integriraju i adaptiraju (Stanić, 1999:56).

4. Uzroci samoubojstava

Uzroci su samoubojstava različiti i raznovrsni, a proizlaze iz same ličnosti, njegove obiteljske, školske, radne i životne sredine (Stanić, 1999: 58). Dakle, uzroci samoubojstava se svrstavaju u dvije klase: endogeni uzroci unutrašnjeg izvora u pojedincu i egzogeni uzroci koji su produkt vanjskih utjecaja i okruženja pojedinca. Endogeni su uzroci sklonost ka samoubojstvu koja je pobuđena zbog psihičkih stanja pojedinaca poput shizofrenije, psihičkih neuroza i drugih psihičkih bolesti. Ovi se endogeni uzroci mogu s određenim psihijatrijskim terapijama ublažiti ili čak potpuno ukloniti. Egzogeni su uzroci uvelike brojniji od endogenih, a odnose se na socijalne, ekonomske, kulturne, obiteljske, školske, radne, političke i druge nepovoljne prilike (Stanić, 1999: 58). Ovi uzroci su specifični po tome što variraju u različitim okolinama. Za zaključiti je kako su endogeni i egzogeni uzroci u čvrstoj povezanosti, jer se najčešće javlja situacija u kojoj se pojedinac na samoubojstvo odlučuje zbog zbira uzroka iz obje skupine: svaki pokušaj i počinjeno samoubojstvo uzrokovani su čitavim spletom, najčešće nesvjesnih motivacionih čimbenika i uvijek su izraz povezanosti znakova ličnosti i njezinih simptoma s psiho - socijalnom situacijom (Stanić, 1999:59).

Pri svakom su pokušaju samoubojstva prisutni osjećaji poput neizrecive gorčine, ljutne, straha, osjećaja bespomoćnosti, tuge i slično. Samoubilačka se razmišljanja javljaju zbog dekompenzacije, odnosno zatajivanja, zakazivanja neurotske strukture ličnosti i ponašanja

(Stanić, 1999:59). Odluka o samoubojstvu gotovo nikada nije trenutna, ona se kumulira u pojedincu sve do eskalacije osjećaja bespomoćnosti, moralne obaveze prema društvu, žrtvovanja za veću svrhu, očajavanja ili tuge. Time rasplamsava samoubilačke ideje, tendencije i razmišljanja, hrani svoju odluku o samoubojstvu (Stanić, 1999: 59). Potencijalni pojedinac koji razmišlja i promišlja o počinjenju samoubojstva nikada ne traži pozitivne strane u svojoj egzistenciji, on uvijek sagledava negativne faktore koje gomila i u kojima traži opravdavajuću argumentaciju za samouništenjem. U puno je slučajeva samoubojstvo osoba potaknuto moralnim čimbenicima koje društvo stavlja pred pojedinca. Osim moralnih samoubojstava, postoje i ritualna samoubojstva, pa samoubojstva zbog kroničnih, teških i neizlječivih bolesti, altruizam, nirvane, izbjegavanja teškog sramoćenja, prezrenosti i očuvanje časti, ugleda i dostojanstva (Stanić, 1999: 60).

Čimbenici koji potiču donošenje odluke od strane pojedinca o samoubojstvu nazivaju se takozvanim suicidogenim stimulansima: alkoholizam, narkomanija, razni vanjski pritisci, progoni, zlostavljanja, depresivna stanja i sl. (Stanić, 1999: 60). Kako bi se pojedinac odlučio na čin samouništenja mora sadržavati makar dva faktora: sklonost samoubilačkom razmišljanju i suicidogena dispozicija i samoubilački motiv koji on shvaća i prosuđuje kao dovoljan razlog za oduzimanje vlastita života (Stanić, 1999: 60). Čimbenici koji utječu na odluku pojedinca na samouništenje se nazivaju suicidalni čimbenici, te ih je sveukupno četiri: teška psihička kriza, naglašena autoagresivnost i nasilnost, samoubilačka ideja i samoubilački plan. Bezizlazne krize kod pojedinaca stvaraju misli o samoubojstvu kao jedinom mogućem razrješenju takvog problema. Svaka individua ima svoju granicu podnošljivosti, poslije koje počinju navirati misli o vlastitoj ništavnosti, gubitku perspektivnosti, životnog optimizma, samouvažavanja, ljudskog dostojanstva i, na kraju o potrebi samouništenja (Stanić, 1999:61). Najvažniji emocionalni faktor koji bi mogao spriječiti osobu da si oduzme život jeste osjećaj nade, bez kojega osoba nema nikakve prepreke u svom naumu samouništenja. Prema doktoru Vladimiru Hudolinu postoje uzorci samoubojstava koji potiču od ličnosti ili osobnosti pojedinca, te oni koji potječu od njegove socijalne cjeline.

5. Znanstvena i kulturološka gledišta na samoubojstvo

5.1. Antropološko – kulturološko gledište

Antropološko – kulturološko gledište uzima u obzir socijalno i kulturno značenje samoubojstva. Na postupke pojedinaca bitno utječu povijesni i kulturološki čimbenici, kao i tradicija i religija.

Prema ovome gledištu način i odluka o samoubojstvu pojedinca okončan je normama okoline kojoj pojedinac pripada. Značenje samoubojstva varira od kulture do kulture. Dakle, izbor načina i okončanja života pojedinca, prema antropološko - kulturološkom gledištu, određen je normama sredine kojoj pojedinac pripada, odnosno značenje samoubojstva razlikuje se od kulture do kulture (Šakić, 2011: 71). Da okolina uistinu djeluje na odluke pojedinaca o budućem ponašanju dokazuju i primjeri da pokušaji samoubojstava djeluju zarazno, poput neke epidemije, poglavito kod mladih osoba koje time uspješno ostvaruju svoje ciljeve (Stanić, 1999:25). Dakle, ako se mlada osoba primjerice nađe u sličnoj situaciji kao i osoba koja je prethodno počinila suicid, veće su šanse da će i ta osoba pokušati učiniti iste korake ka suicidu.

5.2. Biološko gledište

Biološko gledište stavlja fokus primarno na disfunkcije serotoninergičkog sustava, koji je prema Schlossu i Williamsu (1988) uključen u regulaciju emocija, raspoloženja, spavanja i apetita, za pojavu suicidalnih misli i ponašanja. Osobe koje pomišljaju na čin samoubojstva ili koje ga izvrše imaju nižu razinu serotonina. Serotonin je kemijska tvar u mozgu koja je povezana sa stanjem depresije i koja u konačnici može dovesti do stanja samoubojstva (Pilić, 1998). Kod žena je presudna i kvantiteta hormona estrogena čija je povećana razina povezana sa većom stopom suicida, dok kod muškaraca veća stopa testosterona ukazuje na veće vjerojatnosti suicida (Pilić, 1998). Pretpostavka je biološkog tumačenja samoubojstva da razna tjelesna oštećenja, fizički poremećaji i moždane promjene na specifičan način navode ljude na samoubojstvo (Stanić, 1999:23). Iako valja napomenuti kako još nije znanstveno dokazana teza o korelaciji između sklonosti počinjenja suicida i naslijeđa. Naslijediti se može sklonost depresiji, agresiji i nekim drugim svojstvima ličnosti koja pogoduju pojavi samoubojstva (Stanić, 1999: 24). Nasljedna je najčešće samo predispozicija depresije koja može navesti na samoubilačka razmišljanja.

5.3 Psihološko gledište

Psihološko gledište uzrok samoubojstva nalazi u ličnosti pojedinca, ali i socijalnim okolnostima koji pojedinca okružuju, koje je sve više zastupljeniji čimbenik u istraživanju uzroka samoubojstva kod pojedinca uz unutrašnje psihološke procese. Dok su se u ranijim istraživanjima više naglašavali čimbenici unutar pojedinca, novija istraživanja u razmatranju uzroka samoubojstava u obzir uzimaju i situacijske aspekte koji dovode do određenih poremećaja kod osoba sklonih samoubojstvu (Šakić, 2011: 72). Lester (1988) navodi kako je stopa samoubojstva, primjerice, viša kod nezaposlenih osoba i zato zaključuje da je stopa

samoubojstva povezana sa lošom socijalizacijom i socijalizacijskim procesima u društvu (prema Pilić, 1998).

5.4. Moralističko gledište

Moralističko stajalište popraćeno je kontrastnim stranama koje se sukobljavaju: mogu se pratiti velika kolebanja, od oštrog osuđivanja, na jednoj strani, i krajnje tolerancije, na drugoj strani (Novaković, 1990: 575). Tako na primjer Platon iznosi stav koji osuđuje samoubojstveni čin, smatrajući da čovjek ne smije napustiti ovaj svijet sve dok ne bude opozvan, smatrajući samoubojstvo krajnje nemoralnim činom. Slično razmišlja i Platon koji u Eneidi osuđuje osobe koje su počinile suicid na pakao, prenoseći tako jasnu poruku o stavu da samoubojstvo smatra nemoralnim aktom. Suprotna strana su stoici koji samoubojstvo smatraju kao najviši izraz slobode i vrline, kad objektivne prilike čovjeku više ne omogućavaju da živi u skladu sa svojim idealima (Stanić, 1999:23). S ovim se stavom slaže Seneka koji smatra kako nije važno hoće li čovjek umrijeti ranije ili kasnije, nego samo hoće li umrijeti lijepo ili ružno i da zato ima potpuno pravo sebi odabrati smrt koja mu odgovara (Novaković, 1990: 128-129).

5.5. Sociološko gledište

Temelje sociološkoj tradiciji pristupa fenomenu samoubojstva postavio je francuski sociolog Emile Durkheim 1987. godine u svojoj knjizi *Le Suicide*. U knjizi je samoubojstvo definirao kao svaki smrtni slučaj koji je direktno ili indirektno proizašao iz pozitivnog ili negativnog čina pojedinca prema sebi i kojega je pojedinac počinio sa namjerom i svjesno (Durkheim, 1987). Samoubojstvo smatra koliko individualnim, toliko i kolektivnim činom. Stopu samoubojstva povezuje sa različitim tipovima društvenog konteksta. Durkheim je svojevrsnom anallizom društvenih činjenica potvrdio da što je integracija pojedinaca unutar društvene skupine veća, vjerojatnost da će počinuti samoubojstvo manja (Haralambos i Heald, 1989: 473).

Samoubojstvo je kao čin osuđivan u svim europskim društvima, no osobe o činu suicida odlučuju sukladno o stupnju društvene integracije koja kontrolira do koje mjere taj moralni imperativ upravlja ponašanjem pojedinca (Haralambos i Heald, 1989: 473). Društveni kolektiv kojega specificira visok stupanj integracije ima i visok stupanj kontrole nad ponašanjem pojedinca. U takvom slučaju pojedinac će se manje vjerojatno odlučiti na počinjenje suicida. U skladu sa time, ako je razina društvene integracije niska, pojedinac nema nikakvu kontrolu i moralnu blokadu, te se češće odlučuje na čin samoubojstva. Čovjek je poznat kao društveno biće, te su njegove vrijednosti, aspiracije i ciljevi određeni od strane tog istoga društva. Dakle,

ukoliko je pojedinac na razini niske društvene integracije to manje pojedinac djeluje kao društveno biće (Haralambos i Heald, 1989: 473-474). Posljedično, njegovoj ovozemaljskoj egzistenciji nedostaju te iste vrijednosti, aspiracije i ciljevi određene od strane društva, te se češće odlučuje na samoubojstvo.

6. Samoubojstvo kao društvena činjenica

Durkheimova studija o samoubojstvu jedna je od klasičnih socioloških teorija koja uzroke samoubojstva nalazi u vezi između individue i kolektiva. Iako ljudi smatraju kako posjeduju slobodu odlučivanja i rasuđivanja, njihova su ponašanja često dirigirana socijalnim i kolektivnim čimbenicima koji se odlikuju u uzorke. Samoubojstvo je po Durkheimu društvena činjenica i može se objasniti samo drugim društvenim činjenicama. Samoubojstvo je potaknuto socijalnim silama koje se odlikuju terminima socijalne integracije i socijalne regulacije. Osobe koje imaju visoku stopu društvene integracije, a čije se težnje reguliraju socijalnim normama, rjeđe počinu samoubojstvo. Sukladno tome, samoubojstvo je povezano sa stupnjem integracije tako što manja stopa socijalne integracije rezultira većom stopom samoubojstava. Durkheim je putem statističkih podataka tražio socijalne uzroke samoubojstva, a koristio je komparativnu metodu. Utjecaj društvenih činjenica prikazao je na samoubojstvima. Najvažnije varijacije koje utječu na stopu samoubojstva su: religija, rat, ekonomska kriza i obitelj. Tako su među protestantima učestalija samoubojstva, za vrijeme rata stopa samoubojstva opada, nagle ekonomske promjene rezultiraju povećanju stope samoubojstva bez obzira na to jesu li pozitivne ili negativne, među samcima je veća stopa samoubojstava nego kod onih u braku itd. Ove stope mogu se objasniti različitim stupnjem društvene solidarnosti.

Društvene činjenice ulaze u svijest individue, no one su uvijek za njega izvanjske jer ih nameće društvo, te se zato moraju proučavati objektivno. Društvo po toj logici nije zbir pojedinaca od kojih svaki djeluje nezavisno, u skladu s njezinom ili njegovom specifičnom psihologijom ili društvenim stanjem (Haralambos i Heald, 1989:472). Društvo je određeno kolektivom i zbirnim vrijednostima, normama, dogmama i ciljevima koji usmjeravaju razmišljanje i ponašanje svakog pojedinca, dok istodobno postoji izvan njega, te na njega djeluje izvanjskom prisilnom moći. Tumačenje ljudskog ponašanja dakle uključuje ispitivanje u kojoj mjeri i kako društvene činjenice oblikuju to ponašanje (Haralambos i Heald, 1989:472). Durkheim smatra kako se ljudsko ponašanje može promatrati kroz vanjske utjecaje kolektiva, a to objašnjava usporedbom proučavanja ponašanja neke materije koja se promatra kao reakcija

i odgovor na izvanjske faktore. Durkheim utjecaj društvenih činjenica pojašnjava na dva načina, od kojih se u oba uzork krije u kolektivu. Prva metoda uključuje određivanje uzroka društvene činjenice, nastojanje da se protumači njezino izvorište (Haralambos i Heald, 1980:499). Uzrok pojedinoj društvenoj činjenici se ne traži u svijesti pojedinca, nego u prethodnim društvenim činjenicama. To objašnjava i različite stope suicida u različitim društvima, time što su i društvene činjenice u pojedinim društvima drugačije. Druga je metoda proučavanja trajanja određene društvene činjenice koja se može objasniti njezinom funkcijom, to jest njezinom korisnošću za društvo (Haralambos i Heald, 1989:500). Posebno se trudi istaknuti tu temeljnu razliku između uzoka i funkcije. Trajanje određene društvene činjenice je duže ako je ona korisnija kroz duži vremenski period. Ovdje je vidljiv funkcionalistički korijen Durkheimove interpretacije društvene činjenice jer ju obrazlaže kroz prizmu svrhe i korisnosti za održavanje društvenog sistema i društvenog poretka. Društvena integracija je vezana uz društveni konsenzus, bez kojega dolazi do društvene anomije, društveno niske razine integracije pojedinca i posljedično, veće stope suicidalnog ponašanja individualaca. Stvaranje kolektivne svijesti utječe na usmjeravanje ponašanja pojedinca u svrhu kolektiva, a bez te svijesti *društvena solidarnost ne bi bila moguća, i pojedinci se ne bi mogli povezati da formiraju integriranu društvenu jedinicu* (Haralambos i Heald, 1989: 500). Kolektivna društvena svijest je također društvena činjenica kojom se objašnjava društvena činjenica fenomena samoubojstva. Durkheim prihvaća da je društvene činjenice teško proučavati iz razloga što su nevidljive i nedodirljive, pa ih ne možemo promatrati izravno (Giddens, 2007: 9). One se zato proučavaju analizom njihovih direktnih posljedica, u ovom slučaju samoubilačkih činova.

7. Durkheimova klasifikacija samoubojstava

Na temelju analize odnosa između stopa samoubojstava i niza društvenih čimbenika, Durkheim je klasificirao četiri tipa samoubojstava.

Prvi je tip *egoističko samoubojstvo* do kojega dolazi u situaciji kada pojedinac nije dovoljno integriran u društvo. Ovaj tip objašnjava zašto je stopa samoubojstva veća kod protestanata nego kod rimokatolika. Katolička vjera snažnije integrira vjernike u vjerskoj zajednici i time osnažuje kontrolu nad savijesti i ponašanjem pojedinaca, dok protestantizam daje mjesto vjernicima da vlastito interpretiraju religiju. Ovaj tip samoubojstva Durkheim vezuje i uz obiteljske veze. Navodi kako ljudi bez potomaka i nevjenčani ljudi iskazuju veću stopu samoubojstava jer su manje integrirani u zajednicu od onih ljudi koji su vjenčani ili imaju

potomke. Sve to vodi do većeg egoizma i sklonosti samoubojstvima. Durkheim se posebno dotiče utjecaja religije na stopu suicidalnosti. Zaključuje kako gotovo sve katoličke zemlje imaju nižu stopu suicida, dok protestantske zemlje karakterizira viši stupanj. Zanimljiva je činjenica kako obje religije jednako snažno osuđuju samoubojstvo, dok *jedina temeljna razlika između katolicizma i protestantizma jest to što drugi dopušta slobodnu prosudbu, puno više nego prvi* (Cvjetičanin i Supek, 2003: 206). Upravo ova sloboda interpretacije uzrokuje slabljenje socijalne integracije i sklonost ka većim stopama samoubojstava. Katolička se interpretacija, s druge strane, *užasava svega što znači mijenu* (Cvjetičanin i Supek, 2003:206). Katolička je zajednica utvrđena definiranim normama i interpretacijama, te je utoliko na većem stupnju socijalne integracije i manje sklona suicidu. Činjenica je i da u protestantskim zemljama upravo zbog slobode interpretacije, dolazi do povećanja želje za obrazovanjem. Durkheim uočava da je i to faktor kojim se može objasniti povećana razina stope samoubojstava, jer povećanjem razine samoobrazovanja zajednička vjerska tradicija slabi, a stopa suicida se povećava jer je razina društvene integracije slabija nego u katoličkim zemljama gdje je pobuda za većim obrazovanjem niža, iz razloga što već postoje čvrsto utvrđena tradicionalna vjerska pravila. Nadalje, neoženjene i neudane osobe sklonije su samoubojstvu jer, za razliku od osoba koje se nalaze u bračnoj zajednici, imaju nižu razinu socijalne integracije, a samim time i manji osjećaj sigurnosti, veći osjećaj usamljenosti i veći rizik od počinjenja suicida. Mogućnost odluke na počinjenje samoubojstvo je tim manja što je obitelj brojnija i čiji su pripadnici čvrsto povezani snažnim integracijskim vezama. Egoističko samoubojstvo stvara kod pojedinaca pretjerani individualizam zbog deficita socijalne integracije. Pojedinaac nema nikakve društvene standarde i ciljeve, te je prepušten sebi i svojim pravilima koje dovode do samoubojstva. Svaki pojedinac jeste društveno biće kojemu su ciljevi i vrijednosti određene od strane društva, a ukoliko one izostanu pojedinac sam sebi postaje cilj i ne vidi razloga egzistenciji, ukoliko ona nije usmjerena na kolektiv.

Drugi je tip *anomijsko samoubojstvo* koje je prevladavalo u industrijskim zajednicama. Do ovog tipa samoubojstva dolazi kada zajednica premalo regulira pojedinca te dolazi do stanja anomije tj. slamanja tradicionalnih normi zbog prebrzih društvenih promjena koje se odvijaju. Društveno oblikovani obrasci koji služe kao vodilja pojedincima u ponašanju postaju sve nejasniji, a pojedinac postaje sve nesigurniji. Stope samoubojstava zato rastu za vrijeme ekonomskih promjena jer su prebrze u svojoj mijeni, a pritom nije važno jesu li one pozitivne ili negativne. Primjerice, financijske i ekonomske krize utječu na stopu samoubojstava zbog anomije koju stvaraju u društvenom sistemu i društvenoj stratifikaciji, a ne zbog ekonomskih

posljedica koje proizvode. U anomijском tipu samoubojstva dolazi do neusklađenja između želja pojedinaca i mogućnosti izvršenja istih, zato mora doći do ograničenja želja jer će jedino tada biti usklađene s mogućnostima, a onda i zadovoljene (Cvjetičanin i Supek, 2003: 247). Kako ne postoji nikakva regulacijska sila unutar prirode pojedinca koja bi stvorila tu granicu ona nužno mora proizići iz neke sile izvan pojedinca (Cvjetičanin i Supek, 2003:247-248). Jedini faktor koji ima oblik takve regulacijske moći jeste društvo: snaga koja je viša od pojedinca i koju on prihvaća kao višu (Cvjetičanin i Supek, 2003:248). Društvo kao autoritet ima dvojaku moć: ono regulira želje pojedinaca, ali im i formira određene ciljeve i aspiracije. Primjerice, u svakom ekonomskom sistemu postoje određene granice unutar kojih su određene želje pojedinaca slobodne pa se raspravlja o relativnoj ograničenosti. Upravo relativna ograničenost čini ljude zadovoljnima vlastitom sudbinom, no istodobno ih s mjerom i potiču da je poboljšaju (Cvjetičanin i Supek, 2003: 248). Primjer su anomijskog samoubojstva i ona koja se događaju kod udovištva i razvoda brakova. U oba slučaja pojedinac nije prilagođen novoj situaciji s kojom je suočen i zato se lakše ubija (Cvjetičanin i Supek, 2003: 259). Ovaj tip uzrokovan je stanjem bračne anomije i čini posebnu podvrstu anomijskog samoubojstva.

Treći je tip *altruističko samoubojstvo* u kojemu je specifična prevelika socijalna integracija u zajednicu, te se pojedinac upravo zbog prevelike integracije odlučuje na samoubojstvo iz osjećaja dužnosti prema zajednici. Društvene sponе su preјake, pojedinac više vrednuje zajednicu nego samoga sebe. Kako pretjerana individualizacija dovodi do pojave samoubojstva, tako i nedostatak iste stvara sličan efekt. U svojim promišljanjima o altruističkom suicidu Durkheim se osvrće na primitivna plemena i iznosi tri važna obilježja: prvo je samoubojstvo bolesnih ili starijih ljudi u ime kolektiva, drugo je samoubojstvo žena kojima je suprug preminuo i treće je obilježje suicid sluga ili štíćenika nakon što im gospodari preminu. Pojedinac si u ovom slučaju obavezatno oduzima život zbog moralne društvene osude ili društvenih sankcija u obliku kazni. Pozadinu ovog tipa samoubojstva čini eshatološko načelo, to jest svojevrsno vjerovanje u idealni život koji slijedi nakon ovozemaljskog. Za razliku od obavezatnog samoubojstva, postoji i tip samoubojstva koji je manje obavezan, a čini podvrstu altruističkog samoubojstva. Riječ je o fakultativnom samoubojstvu. Akutni altruizam se uočava se u težnji pojedinca ka samoubojstvu iz vjerovanja da tada prelazi u neki drugi oblik, koji smatra svojim pravim bićem: on vjeruje da postoji u tome, i samo u tome, te se upravo zato da bi bio, tako odlučno želi stopiti s tim (Cvjetičanin i Supek, 2003:228).

Četvrti je tip *fatalističko samoubojstvo* u kojemu je društvena regulacija na previsokoj razini. Pojedinac se osjeća sputanim i ograničenim od strane društva te se zato odlučuje na čin

samoubojstva. U pojedincu se javlja osjećaj bespomoćnosti, smatra kako nema moći kontrole nad svojom sudbinom i svojim životom pa se odlučuje na čin samoubojstva. Primjer ovog tipa samoubojstva su robovi koji su društveno regulirani od strane svojih gospodara. Ovaj je tip samoubojstva Emile Durkheim spominjao u naznakama.

8. Zaključak

Kroz razne su povijesne epohe i kulturna područja bila prisutna različita stajališta o činu samoubojstva kao potvrda da je samoubojstvo složena društvena činjenica. Najvažnije varijacije koje utječu na stopu samoubojstva su: religija, rat, ekonomska kriza i obitelj. Prema Durkheimovoj klasifikaciji samoubojstava prvi je tip *egoističko samoubojstvo* do kojega dolazi u situaciji kada pojedinac nije dovoljno integriran u društvo. Do *anomijskog samoubojstva* dolazi kada zajednica premalo regulira pojedinca te dolazi do stanja anomije tj. slamanja tradicionalnih normi zbog prebrzih društvenih promjena koje se odvijaju. Treći je tip *altruističko samoubojstvo* u kojemu je specifična prevelika socijalna integracija u zajednicu, te se pojedinac upravo zbog prevelike integracije odlučuje na samoubojstvo iz osjećaja dužnosti prema zajednici. Zadnji tip samoubojstva jeste *fatalističko samoubojstvo* u kojemu je društvena regulacija na previsokoj razini pa se pojedinac osjeća sputanim i ograničenim od strane društva te se zato odlučuje na čin samoubojstva. Empirijska su istraživanja bila prisutna i prije sociologa Emila Durkheima, no on je u svojoj studiji *Le Suicide* 1897. prvi zastupao znanstveno – sociološko teoretiziranje fenomena. Prethodna su se istraživanja fokusirala uglavnom na individualne i psihičke uzroke samoubojstava, dok su vrlo malo pažnje pridavala društvenim čimbenicima. Samoubojstvo je sa sociološkog gledišta društvena činjenica koja se objašnjava samo prethodnim društvenim činjenicama. Durkheim svojim istraživanjem utvrđuje da su neke kategorije ljudi sklonije počinuti suicid: otkrio je da ima više samoubojstava među muškarcima nego ženama, među protestantima nego među katolicima, više među bogatima nego siromašnima i više među neoženjenima nego oženjenima (Giddens, 2007: 10). Također uočava da su stope suicida u ratno vrijeme niže nego u vremenima ekonomskih kriza. Ova razmišljanja Durkheim povezuje s pojmovima socijalne regulacije i socijalne integracije. Snažnija društvena integracija pojedinca zajedno sa formama određene socijalne regulacije, rezultira nižim stopama samoubojstava.

Zaključno, Durkheimova studija o samoubojstvu jedna je od klasičnih socioloških teorija koja uzroke samoubojstva nalazi u vezi između individue i kolektiva. Samoubojstvo

smatra društvenom činjenicom čije je prvo obilježje njihova osobina da su izvanjski pojedincu, dok je druga njihova karakteristika njihova moć prisile nad pojedincima. Prethodno su navedene teze, analizom literature, potvrđene. Tako stoji da je samoubojstvo individualni čin potaknut socijalnim okruženjem i društvenim kontekstom. Samoubojstvo je, dakle, društvena činjenica koja se objašnjava prethodnim društvenim činjenicama. Psihički poremećaji dovode do veće stope suicidalnog ponašanja ukoliko je socijalna integracija osobe na niskoj razini. Kriminalna ponašanja uzrokuju veću stopu suicida jer je stopa socijalne integracije takvih osoba u društvu niska. Stopa je samoubojstava u vrijeme naglih društvenih promjena visoka jer promjene uzrokuju anomijsko stanje u društvu.

9. Popis literature

1. Durkheim E (1987). *Le suicide: étude de sociologie*, Paris. U: Cvjetičanin V, Supek R (2003). *Emile Durkheim i francuska sociološka škola*. Zagreb: Naklada Ljevak
2. Franl E V (1993). *Liječnik i duša*, 2.izdanje. Zagreb: Stvarnost
3. Giddens A (2007). *Sociologija*. Zagreb: Globus
4. Haralambos M i Heald R (1989). *Uvod u sociologiju*. Zagreb: Globus
5. Hudolin V (1984). *Psihijatrija*, 2. prošireno izdanje. Zagreb: Kršćanska sadašnjost
6. Novaković D (1990). Medicinska tajna u situaciji umiranja. *Revija za sociologiju*, 21 (2), 253-286. <https://hrcak.srce.hr/155266>
7. Pilić D (1998). *Samoubojstvo: oproštajna pisma*. Zagreb: Marijan express
8. Schloss P i Williams D C (1998). The serotonin transporter: A primary target for antidepressant drugs. *Journal of Psychopharmacology*, 12 (2), 21-115. https://www.researchgate.net/publication/13591280_The_serotonin_transporter_A_primary_target_for_antidepressant_drugs
9. Stanić I (1999). *Samoubojstvo mladih – velika zagonetka*. Zagreb: Stvarnost
10. Šakić M (2011). Samoubojstvo kao društveni problem: rasprava iz sociološke perspektive, *Amalgam*, 5, str. 67-81. <https://hrcak.srce.hr/76505>
11. Šubić B (1983). Samoubojstvo – odraz međuljudskih odnosa. *Bogoslovska smotra*, 53 (4), str. 304-308. <https://hrcak.srce.hr/35716>